

УДК 069.5:730]:069(1-4)(477.41-21Переяслав)

СКУЛЬПТУРИ НА ХЛІБОРОБСЬКУ ТЕМАТИКУ З ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Тонконог О.І.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

У статті охарактеризовано скульптури, які експонуються в Переяслав-Хмельницькому музеї хліба, Археологічному музеї, Музеї українських обрядів, Музеї декоративно-ужиткового мистецтва Київщини та зберігаються у фондах Заповідника. Подається інформація про різновиди скульптурних зображень із фондового зібрання. Висвітлено особливості скульптур із гіпсу, шамоту, оргскла, міді, дерева, бронзи, мармуру. Основна увага приділена роботам відомих скульпторів України Гончара І., Іващенко Л., Завгороднього В., Бородая В., Свида В. Автором узагальнено науковий доробок із досліджуваної теми, введено в науковий обіг нові матеріали про музейну колекцію, присвячену хліборобській діяльності українців.

Ключові слова: скульптура, автор, зображення, матеріал, техніка, музеї.

Постановка проблеми. В основі нашого дослідження є спроба за матеріалами фондової колекції висвітлити хліборобську тематику в скульптурах, статуетках, бюстах, скульптурних композиціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації, присвячені скульптурам Переяслав-Хмельницького заповідника, вийшли друком у працях Дем'янчук В., Набок Л., Наконечної Г., Прокопенко К., Жам О., Ткаченко Н. [1; 3, с. 3; 4, с. 3; 27; 32, с. 272].

У статті Дем'янчук В. «Розповідають скульптури» зазначено про нові надходження скульптур до меморіального музею Г.С. Сковороди, виконані за мотивами байок філософа [3, с. 3]. Набок Л. у своїй роботі «Народних рук творіння», висвітлюючи опис скульптур, які експонувалися в Музеї декоративно-прикладного мистецтва, акцентувала увагу на досягнення майстрів-різьбярів, що використовували у своїх творах народні традиції [4, с. 3]. Наконечна Г. свою публікацію присвятила дослідженню історії формування фондової інвентарної групи «Скульптура» НІЕЗ «Переяслав» [27, с. 198-201]. Крім того, дослідниця в статті «Українська народна скульптура Василя Свида в колекції НІЕЗ «Переяслав», у контексті опису мистецького доробку скульптора, згадує про окремі його твори, що зберігаються у фондовому зібранні [28, с. 17].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Підсумовуючи науковий доробок, можна стверджувати, що колекція скульптур НІЕЗ досліджувалася попередниками, але в науковий обіг матеріали про скульптури, присвячені хліборобству, введені тільки фрагментарно. Зокрема, у публікації Жам О., Ткаченко Н.Г. «Іван Макарович Гончар і Переяслав» згадується про скульптуру «Мотижне землеробство IV–III тис. до н.е.» [1, с. 158], а у статті Прокопенко К.В., Наконечної Г.М. подається опис скульптурного зображення «Сівач» [32, с. 270].

Мета статті. Висвітлити специфіку колекції скульптур НІЕЗ «Переяслав», присвячених темі хліборобства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» зберігається зібрання скульптур ХХ ст., у яких розкривається розвиток землеробства від найдавніших часів. До скла-

ду музейного зібрання, опрацьованого авторкою, входять різноманітні скульптури: із гіпсу [12], шамоту [21], оргскла [11; 15; 22], міді [10], дерева [5; 18], бронзи [23], мармуру [25]. Найбільша скульптура висотою 4 м [11], одна із найменших – 6 см х 5 см [6].

Скульптура з гіпсу та шамоту, виконані технікою ліплення [9; 21], твори з оргскла [22], міді [10], бронзи [23] – лиття [23], скульптурні зображення з дерева виготовлені традиційною технікою різьблення [5; 8; 18]. Експонати були передані з виставок, виготовлені на замовлення у відомих та місцевих скульпторів [13; 14; 22; 23].

У Заповіднику є авторські роботи Гончара І. [12], Іващенко Л.С. [21], Куцога С.Ю. [22], Завгороднього В.Л. [5; 6], Бородая В.З. [11], Рубана О.Ю. [24], Копайгоренко І.М. [9], Агібалова В.І. [7], Воропая І.М. [16], Лисенка С.А. [17], Гончаренка Я.Д. [23], Зноби І.С. [25], Німенка А.В. [14], Рябініна М. [13], Свида В. [8], Коцюбинського Ф.А. [26], Скиби А. [18], Корнева В.М. [19], Кальницького П.Ф. [15], Нікуліна Г.В. [20]

Цікавим є твір – «Мотижне землеробство IV–III тис. до н.е.» [12] талановитого скульптора Гончара І., твори якого також зберігаються в Національному музеї Тараса Шевченка, Львівській галереї мистецтв, Національному художньому музеї України, Державній Третьяковській галереї, Сумському краєзнавчому музеї, Національному музеї історії України [30].

Скульптура являє собою зображення одягненої в шкіру жінку, що мотикою обробляє землю [12]. Експонат представлений в Археологічному музеї.

У Музеї хліба експонується скульптура автора Іващенко Л.С. 1984 р. «Микула Селянинович».

У ній відтворений художній образ селянина. Скульптура створена у вигляді бородатого чоловіка, одягненого в штани, селянську сорочку, підв'язану мотузкою. На ногах – постолі. У руках – соха. Колір – сірий з коричнево-чорним накрапуванням [21].

У надвірній експозиції Музею хліба привертає увагу робота місцевого скульптора, нині заслуженого художника України, Куцога С.Ю. – скульптура «Сівач» (1985 р.) Ідея її створення належала колишньому директору Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника Сікорському М.І. Твір виконаний у стилі реалізму [31]. Це зображення крокуючої

Рис. 1. І. Гончар. «Мотижне землеробство IV-III тис. до н.е.». Гіпс. Археологічний музей. Переяслав-Хмельницький

Рис. 3. В.Л. Завгородній. Жниця. 1981 р. Музей українських обрядів. Переяслав-Хмельницький

Рис. 2. Л.С. Іващенко. Микула Селянинович. 1984 р. Шамот. Музей хліба. Переяслав-Хмельницький

постаті селянина в народному одязі (сорочці, шароварах та чоботях). Однією рукою він тримає мішок із зерном, що висить через плече, іншою – висіває зерно. Колір – сірий. Експонат був придбаний за 700 крб. [22].

Оригінальною є дерев'яна статуетка майстра народної творчості Завгороднього В.Л. – «Жниця» (1981 р.).

У ній простежуються риси народної скульптури: зображення жінки на повний зріст, одягненої в український одяг. У руках у неї глечик

із водою. На підставці – напис «Жниця», авторський знак та рік виготовлення [5].

Особливе місце в доробку митця скульптурної пластики малих форм [33] Завгороднього В.Л. займає настільна скульптура «До млина» (1983 р.). Скульптурка зроблена у вигляді старого козака з мішком за плечима. На підставці – авторське клеймо.

У Музеї хліба експонується скульптурна багатофігурна композиція заслуженого діяча мистецтв, визначного представника закарпатської художньої школи живопису [29] В. Свида – «Хвала урожаю» (1974). Скульптура виготовлена з одного шматка дерева у вигляді трьох'ярусної композиції. У першому нижньому ярусі по колу – дванадцять фігур чоловіків і жінок у гуцульському одязі, що танцюють, поклавши руки на плечі одне одному. На другому ярусі – чотири музиканти. Увінчують композицію три постаті: колгоспниця із снопом та серпом, жінка-інтелігентка з книжкою та робітник. На нижньому ярусі вирізьблено авторський знак «СВ 74» [2; 8].

У 1980 р. році колекція поповнилася скульптурою визнаного митця Бородея В.З. – «Україна» (1980 р.). Це зображення жінки, яка в лівій руці тримає серп, а правою – притримує кінець серпа із стилізованим сонцем [11].

До радянської тематики також відноситься робота відомого в 80-х роках скульптора Рубана О.Ю. «Дівчата з колгоспу «Червоний партизан»» (1984 р.). У ній автор зобразив трьох дівчат. Одна із них стоїть босоніж, тримаючи в руках граблі. Дві інші – ідуть поряд. Їхні обличчя повернуті одна до одної [24].

Крім того, у фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав» зберігається робота автора Кальницького П.Ф. «Комуніст колгоспу «Таврія»» (1982 р.) [15]. У музеї також є скульптура «Комбайнер А. Кошма» (1958 р.) автора Воропая І.М. [2].

Привертає увагу скульптура Копайгороденко І.М. «Переможець» – фігура комбайнера на повний зріст із вінком із колосків. У лівій руці – ватник, права лежить на вінку [9].

Відомий український скульптор Агібалов В.І. є автором скульптури «Урожай». Скульптор у бронзі зобразив жінку, яка тримається за колосся. Експонат був знайдений в 1959 р. [7].

Не менш цінною є бронзова скульптура «Двадцятипяти тисячник» автора Гончаренка Я.Д. (1987 р.), що складається із зображення першого радянського трактора та робітника, який тримає в руках прапор. Техніка виконання – лиття [23]. У зібранні також зберігається робота скульптора Корнева В.М. «На току» (1979 р.). Це двофігурна композиція, що являє собою дві постаті молодих жінок на напівкруглих підставках. Одна із них тримає глечик. Скульптура була знайдена в 1983 р. [19].

Доповнює колекцію бюст із мармуру автора Зноби І.С. «Портрет Буркацької Г.» (80-ті роки ХХ ст.) – діяча колгоспного руху, двічі Героя Соціалістичної Праці. Скульптура являє собою поясне зображення жінки, одягненої в сорочку. На грудях – намисто. Із лівого боку жінка тримає колоски [25].

У Заповіднику зберігаються інші портретні скульптури: «Портрет механізатора М. Чайки» [14] скульптора Німенко А.В., «Портрет механізатора С. Кравченка» (1978 р.) скульптора Рябініна М. [13].

До авторських робіт належить дерев'яна різьблена скульптура «Механізатор» (1966 р.) [18]. Разом із тим у музеї зберігається бюст із оргскла «Ветеран колгоспної праці В. Срібний» (1979 р.). У червонувато-коричневому кольорі зображено похилого віку чоловіка по плечі, без головного убору [17].

Привертає увагу робота Нікуліна Г.В. «Селекціонер академік В. Ремесло» (1984 р.). На підстав-

ці на повний зріст – фігура академіка В. Ремесла. У правій руці він тримає капелюх, ліва – зігнута в локті [20].

Крім того, у Заповіднику представлені зразки мистецтва, що опосередковано стосуються теми хліборобства. Їхні автори присвятили свої твори історичним подіям – Голодомору та Другій світовій війні. Зокрема, у експозиції НІЕЗ «Переяслав» представлена скульптура-ескіз пам'ятного знаку, присвяченого колективізації й голоду 1932–1933 рр. Автор – заслужений діяч, скульптор Флоріан Абрамович Коцюбинський. Скульптура символізує селянина, у якого примусова масова колективізація й голод 1932–1933 рр. знищили економічну самостійність. Робота виготовлена технікою лиття [26]. Унікальною в колекції є мідна скульптура Короткевича М. «В ім'я життя». Це фігура солдата на повний зріст, який в простягнених руках тримає стебла пшениці [10].

Музейна колекція сформувалася переважно в 70–80-х роках [9; 10; 13; 14; 17; 18; 19].

Висновки. Образ хлібороба був одним із найпоширеніших в українській скульптурі радянського часу. Це одна із основних тем соцреалізму.

Колекція скульптур Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» складається з різноманітних скульптурних творів, у тому числі портретних та настільних. Виконані вони з традиційних матеріалів (шамот, мармур, мідь, бронза, дерево), а також із оргскла. Скульптури є авторськими роботами визнаних українських митців та місцевих художників. Їхні твори є самотніми зразками високого мистецького рівня. Окремі експонати із зібрання виконані для експонування в Музеї хліба.

Список літератури:

1. Жам О., Ткаченко Н. Иван Макарович Гончар і Переяслав. Актуальне народне: інтерпретації традиційної культури. Матеріали XVII ювілейних Гончарівських читань. – К., 2011. – 463 с.
2. Інвентарна книга № 1. Фондова інвентарна група «Скульптура».
3. Комуністична праця № 184 (4984) 21 листопада 1979 р.
4. Комуністична праця № 26 (5033). 15 лютого 1980 р.
5. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» М-1285 КВ-13756.
6. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» М-1293 КВ-13764.
7. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» ПХІМ-3737 КВ-1987.
8. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» ПХІМ-5303 КВ-3598.
9. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-2 КН-3772.
10. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-3 КН-3772.
11. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-50 КН-7541.
12. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-55 КН-7544.
13. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-73 КН-13136.
14. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-75 КН-13138.
15. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-79 КН-13142.
16. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-81 КН-13144.
17. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-84 КН-13705.
18. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-85 КН-13706.
19. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-87 КН-13708.
20. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-90 КН-14551.
21. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-91 КН-14561.
22. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-95 КН-16384.
23. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-110 КН-22776.
24. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-131 КН-26457.
25. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-174 КН-30603.
26. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» С-291 КН-39275.
27. Наконечна Г. // Дослідження історії формування фондової інвентарної групи «Скульптура» НІЕЗ «Переяслав». Чигиринщина: історія і сьогодення : Матеріали V науково-практичної конференції. – Черкаси, 2016 р. – 232 с.
28. Наконечна Г. Українська народна скульптура Василя Свида в колекції НІЕЗ «Переяслав» // Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2016. – 108 с.

29. Основоположник дерев'яної скульптури Василь Іванович Свіда (1913-1989) // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ounb.km.ua/vistavki/svida/index.php>.
30. Павленко Н. Творчість // Електронний ресурс. Режим доступу. <https://honchar.org.ua/tvory/>.
31. ПМА (Польовий матеріал автора). Записано від Куцога С.Ю. (14 жовтня 1952 року народження) 22 серпня 2018 р.
32. Прокопенко К.В., Наконечна Г.М. Роботи Степана Куцога в колекції НІЕЗ «Переяслав». ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: Збірник наукових статей. – 2015. – Випуск 9(11). – 472 с.
33. Романова Т. Василь Завгородній. До 90-річчя від дня народження // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.mundm.kiev.ua/EXHIBIT/V_ZAVGOR.SHTML.

Тонконог Е.І.

Национальный историко-этнографический заповедник «Переяслав»

СКУЛЬПТУРЫ НА ХЛЕБОПАШЕСКУЮ ТЕМАТИКУ С ФОНДОВОГО СОБРАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ЗАПОВЕДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Аннотация

В статье дано характеристику скульптур, которые экспонируются в Переяслав-Хмельницком музее хлеба, Археологическом музее, Музее украинских обрядов, Музее декоративно-прикладного искусства Киевщины и хранятся в фондах Заповедника. Освещены особенности скульптур с гипса, шамота, оргстекла, меди, дерева, бронзы, мрамора. Главное внимание уделено работам известных скульпторов Украины Гончара И., Иващенко Л., Завгороднего В., Бородая В.З., Свиды В. Автором обобщено научные наработки по исследованной теме, введено в научное обращение новые материалы о музейной коллекции, посвященных хлебопашеской деятельности украинцев.

Ключевые слова: скульптура, автор, изображение, материал, техника, музеи.

Tonkonog O.I.

National Historical and Ethnographic Reserve "Pereyaslav"

SCULPTURES ON THE FARMING TOPICS FROM THE FUNDS OF THE NATIONAL HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC RESERVE «PEREASLAV»

Summary

The article describes the sculptures that are exhibited in the Pereyaslav-Khmelnitsky Museum of Bread, Museum of Archeology, Museum of Ukrainian Rites, Museum of Decorative and Applied Arts of Kyiv Region and stored in the fonds of the Reserve. Information on the types of sculptural images from the stock collection is provided. The features of sculptures made of gypsum, chamotte, plexiglas, copper, wood, bronze, marble are highlighted. The main attention is paid to the works of famous sculptors of Ukraine Gonchar I., Ivashchenko L., Zavgorodniy V., Borodaya V., Svidi V. The author generalizes scientific achievements on the topic under study, introduces new materials about the museum collection devoted to the cultivating activity of Ukrainians into scientific circulation.

Keywords: sculptures, author, image, material, technique, museums.